

ՀԱԿՈՒԲ ԲԱՂՂԱՍԱՐԻ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՎԱՍՏԱԿԱՇԱՏ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱԿԱՆԱԳԵՏՈ

2017 թ. հունվարին կյանքից հեռացավ Երևանի պետական համալսարանի հրատարակչության վաստակաշատ խմբագիր, գրականագետ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու Հակոբ Բաղդասարի Պետրոսյանը:

Հ. Պետրոսյանը ծնվել է 1928-ին Բաթումում՝ Մեծ եղեռնի տարիներին հայրենի երկրից տարագրված մշեցու ընտանիքում: Միջնակարգն ավարտել է տեղի հայկական դպրոցում, որից հետո բարձրագույն կրթություն ստանալու նպատակով տեղափոխվել է Երևան: Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետն ավարտելուց հետո՝ 1953-ին, մանկավարժական աշխատանքի է անցել Հրազդանի շրջանի Սուլակ գյուղի դպրոցում: 1960-ին արդեն Երևանի համալսարանի հրատարակչությունում էր: Այդ ժամանակից հրատարակչի մասնագիտությունը դառնում է Հ. Պետրոսյանի կյանքի հիմնական գործը:

1960-80-ական թվականները համալսարանի հրատարակչության բեղուն և արգասավոր շրջանը կարելի է համարել: Աշխատանքի անցնելով որպես խմբագիր, ապա վարելով հրատարակչության գլխավոր խմբագրի պաշտոնը (1976-ից)՝ Հ. Պետրոսյանն իր գործընկերների հետ, խորհրդային գրաքննության հսկողության պայմաններում, ազգանվեր գործունեություն է ծավալում: Ընթացիկ գիտաուսումնական գրքերի տպագրությանը զուգահեռ ծնունդ են առնում մի շարք ուշագրավ մատենաշարեր, որոնք, ընդլայնելով հայագիտության և գեղարվեստական գրականության հրատարակչության շրջանակները, մեծ հետաքրքրություն են առաջացնում գրական հասարակայնության շրջանում: Առանձնահատուկ ջերմությամբ է ընդունվում «Ուսանողի գրադարան» մատենաշարը, որի հատորյակները (հայ հին գրականությունից մինչև համաշխարհային գրականության գանձերը) հաճելի անակնկալներ էին մատուցում նույնիսկ խստապահանջ ընթերցողին: Համալսարանի հրատարակչությունը հայտնվում է գրահրատարակչական կյանքի ուշադրության կենտրոնում՝ արժանանալով բարձր գնահատանքի: Եվ այս ամենի մեջ անուրանալի վաստակ ունեւ գլխավոր խմբագիրը՝ իր անխոնջ գործունեությամբ:

Լայն էին Հ. Պետրոսյանի հետաքրքրության շրջանակները: Հրատարակչական գործի հետ մեկտեղ նա ժամանակ էր գտնում ընթացք տալու իր գրականագիտական մղումներին: Տարիներ շարունակ զբաղվելով արևմտահայ հասարակական-քաղաքական գործիչ, արձակագիր Գեղամ Տեր-Կարապետյանի (Մշո Գեղամ) գրական ժառանգության հարցերով՝ Հ. Պետրոսյանը գրում և հրատարակում է «Գեղամ Տեր-Կարապետյան (Մշո Գեղամ)» մենագրությունը: Այս աշխատանքն այնուհետև ներկայացնում է որ-

պես թեկնածուական ատենախոսություն և ստանում բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Հեղինակն առաջին անգամ ամբողջական տեսքով ներկայացնում է Գեղամ Տեր-Կարապետյանի կյանքն ու գործունեությունը, թեմատիկ բաժանման ենթարկում և քննում նրա ստեղծագործությունները: Մեր նոր գրականության մեջ Մշո Գեղամն այն եզակի հեղինակներից է, որ ամբողջական ու հավաստի տալիս է 19-րդ դարի երկրորդ կեսի Տարոն-Սասունի իրականության ուշագրավ պատկերը: Աշխատության «Բնաշխարհի գրականություն» գլխում Հ. Պետրոսյանն ուրվագծել է «գավառական գրականություն» կոչվող հոսանքի պատմությունը՝ Մկրտիչ Խրիմյանից մինչև Ռուբեն Ջարդարյան: Նրա եզրակացությունը հստակ է. «գավառական գրականությունը» գրական առանձին հոսանք է և ոչ թե արևմտահայ գյուղագրություն, ինչպես փորձել են ներկայացնել՝ նկատի ունենալով արևելահայ գյուղագրական դպրոցը: Այդ շարժման նպատակն էր գրականության նյութ դարձնել Արևմտյան Հայաստանի գավառների կյանքը: Հայրենի գրականություն՝ հայրենի երկրի վրա. այս էր «գավառական գրականություն» հոսանքի հավատո հանգանակը:

1990 թ. առաջին անգամ մեզանում Հ. Պետրոսյանը կազմեց և լույս ընծայեց (Արշակ Մադոյանի հետ համատեղ) այդ հոսանքի հիմնադիր Խրիմյան Հայրիկի «Երկերի» միատորյակը, 1995 թ.՝ Մշո Գեղամի «Տարոնի աշխարհ» գիրքը (Ն. Ջորյանի հետ) առաջաբանով, ծանոթագրություններով և Մշո բարբառի բառացանկով: Շարունակելով Գ. Տեր-Կարապետյանի գրական-պատմական ժառանգության ուսումնասիրությունը՝ 2003 թ. կազմեց և ընթերցող հասարակայնությանը ներկայացրեց նրա մեկ այլ ուշագրավ աշխատություն՝ «Տարոնի վանքերը, Ուղեւորի յիշատակներ», որտեղ ի մի են բերվել 19-րդ դարավերջին Տարոնի վանքերի իրական վիճակի, Մուշից Ուրֆա ձգվող հայկական գյուղերի, կրթական օջախների մասին Մշո Գեղամի հողվածները:

Արևմտահայ նշանավոր ու դեռևս չգնահատված գործիչների ժառանգությունը վերարժևորելու շնորհակալ գործը Հ. Պետրոսյանը շարունակում է նաև հետագա տարիներին: 2011 թ., այս անգամ որպես մենագրական հետազոտություն, հրատարակվում է նրա «Սէյլան (Արշակ Մադոյան). կեանքը եւ ստեղծագործութիւնը» գիրքը: Ժամանակի կրթական-մշակութային հայտնի գործիչ Սեյլանի կյանքը, գրական, պատմական ու ազգագրական գործերը Հ. Պետրոսյանը ներկայացրել է հմուտ հետազոտողի գրչով՝ հնարավորինս համակողմանիորեն տալով նրա գործունեության ամբողջական պատկերը:

Ազգային գրականության հիմնախնդիրներին Հ. Պետրոսյանն անդրադառնում է նաև իր գրականագիտական հողվածներում, գրախոսություններում, որոնք տպագրվել են հանրապետական և Սփյուռքի հայտնի պարբերականների էջերում:

1990-ականներին Հ. Պետրոսյանի տպագրած մի շարք հողվածներ (մասնավորապես նրա «Մայր բուհի հրատարակչությունը» հողվածը, 1994, N 3, էջ 84-92) ներկայացնում են Երևանի պետական համալսարանի հրատարակչության անցած ուղին, ձեռք բերած նվաճումները: Այստեղ աշխատելու տարիներին /մինչև 2010 թվականը/ նա մշտապես ակտիվ մասնակցություն է ունեցել «Երևանի համալսարանի հրատարակչության մատենագիտության» պրակները կազմելու և հրատարակելու աշխատանքներին:

2010 թ. ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի դեկան Էդիկ Մինասյանի անմիջական նախաձեռնությամբ տեղափոխվելով այդ ֆակուլտետ՝ Հ. Պետրոսյանը, չնայած առաջացած տարիքին, շարունակում է իր եռանդուն գործունեությունը և մինչև կյանքի վերջ /2017թ./ խմբագրում «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդեսը:

Առինքնող ու լուսավոր էր Հ. Պետրոսյանի մարդկային նկարագիրը: Նրա բարությունը սահմաններ չունեւ, իսկ գործիմացությունը, անմնացորդ նվիրումի հետ, լավագույն օրինակ էր գործընկերների համար: Անցնելով խորհրդային և հետխորհրդային փորձությունների միջով՝ անխաթար էր պահել իր էությունը: Մշտապես համեստ /բառի լավագույն իմաստով/ այս մարդուն օտար էին կեղծ կեցվածքները, բարձրագույն խոսքերը, քանզի վստահ էր՝ անհատի գոյությունն իմաստավորող ճշմարիտ գրավականը

նրա գործն է: Այդ գործի հանդեպ հավատարմությունն ու նվիրվածությունը անսպառ էին դարձնում իր լավատեսությունը:

Հ. Պետրոսյանի երկրային կյանքը հայ մտավորականի կերպարի լավագույն արտահայտություններից մեկն է մեզանում: Նրա ազնիվ ժպիտը, որ բխում էր հոգու մաքրությունից, անհնար է մոռանալ և իրեն հիշելիս ուզում եմ կրկնել շեքսպիրյան հանրահայտ տողը. «Նա Մարդ էր, Հորացիո, նմանը չես գտնի...»: Իրոք, իր տեսակի մեջ՝ անզուգական մարդ, որի հոգևոր գոյությունը դեռ երկար պիտի շարունակվի նրան ճանաչողների սրտերում:

ԴԱԿԻԹ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ - քանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր